

Андрієнко Василь Миколайович
Доктор економічних наук за спеціальністю
21.04.02 - економічна безпека
суб'єктів господарської діяльності.
Доцент за кафедрою пожежної профілактики.
Професор кафедри менеджменту та
економічної безпеки Черкаського
національного університету імені Богдана
Хмельницького (м. Черкаси)

Тема дисертації: Організація безпеки праці в системі економічної безпеки будівельних підприємств.

Робота виконана на кафедрі управління фінансово-економічною безпекою Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК».

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор Мігус Ірина Петрівна, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор Франчук Василь Іванович, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, проректор з наукової роботи;

доктор економічних наук, професор Ляшенко Олександра Миколаївна, Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, м. Київ, вчений секретар;

доктор економічних наук, професор Баланда Анатолій Людвигович, Бердянський університет менеджменту і бізнесу, м. Бердянськ, професор кафедри економіки підприємств.

Захист відбувся 7 липня 2015 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.130.01 Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Лагерна 30-32, ауд.245.

В дисертації усовершенствовано понятие «организация безопасности труда в системе экономической безопасности строительных предприятий», которое является обобщающей категорией таких понятий как: «условия труда на стройке», «гигиена труда на строительных предприятиях», «охрана труда в строительстве» и «безопасность труда на строительных предприятиях», а также отражает системную деятельность на этапах проектирования, выполнения строительных работ и эксплуатации объектов строительства путем минимизации влияния внутренних и внешних угроз при оптимальных затратах корпоративных ресурсов, что, в целом, позволяет достичь строительному предприятию надлежащего уровня экономической безопасности.

Дальнейшие трактовки понятий «экономическая безопасность субъекта хозяйственной деятельности», «экономическая безопасность строительного предприятия», «система экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности» и «система экономической безопасности строительного предприятия», «безопасность труда строительных предприятий» стали основой для разработки концептуального подхода к функционированию подсистемы

организации безопасности труда как составляющей системы экономической безопасности строительных предприятий.

Определено место и роль подсистемы организации безопасности труда в системе экономической безопасности строительных предприятий, под которой предлагается понимать совокупность взаимоотношений между внешними и внутренними субъектами относительно минимизации влияния угроз, связанных с организацией безопасности труда в процессе деятельности строительного предприятия.

Проведена идентификация и оценка угроз деятельности строительных предприятий с позиций экономической безопасности, которая легла в основу разработки методологии независимой оценки состояния подсистемы организации безопасности труда как составляющей системы экономической безопасности строительных предприятий.

Разработан концептуальный подход к формированию подсистемы организации безопасности труда как составляющей системы экономической безопасности строительных предприятий, который позволил установить ее структуру, цели, задачи, функции и принципы функционирования, а также состав элементов, который был положен в основу методологического подхода к независимой оценке состояния указанной подсистемы.

Разработана пятиуровневая иерархическая модель надзора за состоянием организации безопасности труда как подсистемы системы экономической безопасности строительных предприятий, предусматривающей такой уровень как независимый внешний аудит, способный осуществлять системную диагностику состояния соответствующей системы.

Усовершенствованы подходы к модернизации надзора за организацией безопасности труда на строительном предприятии с позиций экономической безопасности путем внедрения пятиуровневого надзора, который кроме государственного, ведомственного, общественного и внутреннего контроля предусматривает внедрение независимого внешнего аудита, на основе результатов которого определяются не только недостатки, но и предоставляются предложения по совершенствованию организации безопасности труда в контексте экономической безопасности строительного предприятия.

Усовершенствовано информационное обеспечение подсистемы организации безопасности труда как составляющей системы экономической безопасности строительных предприятий на основе исследования международных и отечественных стандартов по безопасности труда, а также стандартов предприятий путем систематизации внутренней документации и четкого выделения в ней документов по вопросам организации безопасности труда.

В.М. Андрієнко

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДСИСТЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ НА БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розроблено концепцію формування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах. Встановлено мету, завдання, функції, принципи, стратегії та напрями організації безпеки праці на будівельних підприємствах. Запропоновано авторське визначення поняття «система управління безпекою праці на будівельних підприємствах». Досліджено дуалістичний підхід до вибору принципів формування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах. Рис. 2, дж. 4.

Ключові слова: будівельне підприємство, економічна безпека, система, підсистема, безпека праці, організація безпеки праці.

Постановка проблеми та виділення нерозв'язаної її частини.

Проведені дослідження в галузі охорони праці свідчать про те, що втрата працездатності і зниження продуктивності праці робітників пов'язані з умовами праці. При цьому відсутність єдиних підходів до вирішення проблеми організації безпеки праці в межах окремих галузей та держави в цілому призводить до відсутності чіткої координації дій окремих розробників, до часткового дублювання напрацювань та не завжди раціонального витрачання обмежених фінансових коштів.

Вагомий внесок у розвиток методів управління системою охороною праці та розроблення заходів зі зниження виробничого травматизму внесли вчені: Водяник А.О., Гогіташвілі Г.Г., Голінько В.І., Запорожець О.І., Зеркалов Д.В., Кашуба О.І., Кружилко О.Є., Крикунов Г.М., Кучеба П.К., Лапшин О.Є., Левченко О.Г. та інші. Законодавчою основою для забезпечення безпеки праці є Закон України «Про охорону праці» [1].

Напрацювання щодо розробки та застосування концептуального підходу до формування саме системи організації безпеки праці наразі відсутні. Дослідженими залишаються лише окремі складові системи організації безпеки праці, такі як: охорона праці, гігієна робочого місця тощо.

Мета статті – розробка концептуального підходу до формування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах.

Основний матеріал дослідження. Використання системного підходу до проведення наукових досліджень, дозволило запропонувати концептуальний підхід до формування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах, яка включає наступні складові:

- формулювання поняття «підсистема організації безпеки праці на будівельних підприємствах»;
- встановлення мети та завдань формування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах;
- визначення функцій, які буде виконувати підсистема організації безпеки праці на будівельних підприємствах;
- визначення принципів, на яких буде ґрунтуватись функціонування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах;
- розробка стратегій формування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах [2].

Враховуючи результати проведених досліджень, під поняттям «підсистема

організації безпеки праці на будівельних підприємствах» пропонуємо розуміти сукупність взаємовідносин між зовнішніми та внутрішніми суб'єктами щодо мінімізації впливу різноманітних загроз, пов'язаних з організацією безпеки праці в процесі діяльності будівельного підприємства.

Метою функціонування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах є своєчасне виявлення й запобігання впливу як зовнішніх, так і внутрішніх загроз в процесі їх діяльності.

Досягнення поставленої мети здійснюється на основі вирішення комплексу завдань, до найбільш значимих з яких належать:

- виявлення реальних і прогнозування потенційних загроз економічній безпеці будівельного підприємства в процесі його діяльності в цілому та в процесі трудової діяльності його працівників зокрема;

- розробка способів запобігання, мінімізації або ліквідації наслідків впливу загроз безпеці праці та економічній безпеці будівельного підприємства;

- підготовка технологічних, організаційних та економічних заходів, необхідних для забезпечення безпеки праці та економічної безпеки будівельного підприємства в цілому;

- проведення лікувально-профілактичного та санітарно-побутового обслуговування працівників;

- здійснення професійного добору працівників, які виконують роботи підвищеної небезпеки з урахуванням стану їхнього здоров'я та психофізіологічних показників;

- організація та проведення навчання з питань безпеки праці;

- організація взаємодії із державними регуляторами задля запобігання й припинення правопорушень у сфері забезпечення безпеки праці на будівельних підприємствах;

- створення власної служби економічної безпеки будівельного підприємства, на яку покладено функції щодо моніторингу стану підсистеми організації безпеки праці.

Підсистема організації безпеки праці на будівельних підприємствах покликана виконувати такі функції:

- організацію і координацію робіт щодо функціонування підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві;

- планування показників щодо стану підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві;

- облік, аналіз та оцінка загроз, небезпек та ризиків стану підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві;

- коригування, запобігання та можливість адаптації до обставин, які змінюються;

- контроль планових показників та аудит всієї підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві;

- ліквідація наслідків впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на стан підсистеми організації безпеки праці будівельного підприємства в цілому та на окремі її елементи;

- заохочення працівників за активну участь та ініціативу щодо здійснення заходів з підвищення рівня безпеки та поліпшення умов праці [2].

Функціонування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах доцільно розглядати спираючись на принципи. Використання системного підходу до формування зазначеної підсистеми та специфіка забезпечення безпеки праці на будівельних підприємствах, дозволила встановити основні принципи, на яких буде ґрунтуватись функціонування

запропонованої підсистеми, розглядати з двох точок зору:

- загальнодержавні принципи організації безпеки праці на будівельних підприємствах;

- безпекознавчі принципи організації безпеки праці на будівельних підприємствах.

До загальнодержавних принципів організації безпеки праці на будівельних підприємствах відносяться принципи, які встановлені Конституцією України, а також законодавчими і нормативними актами [1, 2]:

- пріоритет життя і здоров'я працівників, повна відповідальності власника за створення безпечних і нешкідливих умов праці;

- підвищення рівня безпеки праці шляхом забезпеченням суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;

- комплексне розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямків економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони навколишнього середовища;

- соціальний захист працівників, повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків та професійних захворювань;

- встановлення єдиних нормативів з безпеки праці для всіх підприємств, незалежно від форм власності і видів їх діяльності;

- використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залученні добровільних внесків та інших надходжень на цілі, отримання яких не суперечить законодавству;

- інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

- забезпечення координації діяльності державних органів, установ, організацій та об'єднань громадян, що вирішують різні проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між власниками та працівниками, між усіма соціальними групами при прийнятті рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;

- адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;

- міжнародне співробітництво в галузі охорони праці, використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці [3].

До безпекознавчих принципів функціонування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах пропонуємо віднести наступні:

- інтегрованість - щоб уникнути затримок виробництва, питання техніки безпеки повинні бути інтегровані в процес виробничого планування;

- стабільність - кінцева мета полягає у забезпеченні максимальної стабільності випуску продукції, результатом якої є не тільки надійність роботи устаткування й однорідна якість продукції, але і здоров'я зайнятих робітників, раціональне використання робочої сили і високий рівень виробничої безпеки;

- пріоритет заходів попередження - система управління безпекою праці будується таким чином, щоб вона могла на ранніх стадіях виявляти різні загрози, вживати відповідні заходи щодо запобігання їх негативного впливу й завдання шкоди працівникам та будівельному підприємству в цілому;

- безперервність - система управління безпекою праці повинна бути побудована таким чином, щоб вона діяла постійно;

- законність - робота щодо забезпечення безпеки праці повинна здійснюватися на основі чинного законодавства й не суперечити йому;

- плановість - даний принцип вносить організованість у функціонування системи управління безпекою праці, та дозволяє кожному учаснику процесу діяти логічно й послідовно, чітко виконуючи покладені на нього обов'язки й вирішувати поставлені перед ним завдання;

- ощадливість - система управління безпекою праці повинна бути організована таким чином, щоб витрати на її забезпечення були економічно доцільними, а їх величина повинна бути оптимальною й не перевищувати рівня, при якому губиться економічний зміст їхнього застосування;

- взаємодія - для забезпечення безпеки праці будівельного підприємства необхідно, щоб всі суб'єкти - учасники даного процесу - взаємодіяли один з одним і чітко знали свої посадові обов'язки. Принцип взаємодії припускає також установлення тісних ділових контактів і узгодження дій із зовнішніми організаціями (органами державного регулювання, правоохоронними органами, місцевими або районними службами безпеки праці тощо), здатними надати необхідну допомогу в забезпеченні безпеки праці та економічної безпеки будівельного підприємства в цілому;

- гласність - основні заходи щодо забезпечення безпеки праці повинні бути відомі всім співробітникам будівельного підприємства й повинні виконуватися, що дозволить вчасно виявити й запобігти потенційним і реальним загрозам;

- компетентність - управління безпекою праці на будівельному підприємстві є не другорядним, а життєво важливим завданням, саме тому питаннями забезпечення економічної безпеки в цілому та безпеки праці зокрема повинні займатися не дилетанти, а професіонали, що володіють питанням, вміють вчасно оцінити ситуацію й прийняти правильне рішення.

Враховуючи структуру системи економічної безпеки будівельних підприємств, була запропонована структура підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві (рис. 1).

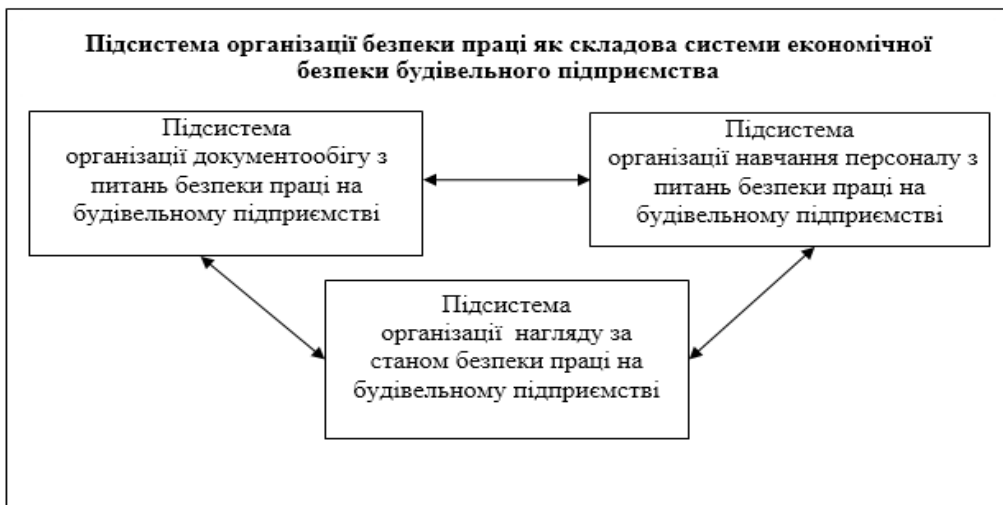

Рис. 1. Основні підсистеми організації безпеки праці як складової системи економічної безпеки будівельного підприємства

Джерело: складено автором.

Розглядаючи підсистему організації безпеки праці як складову системи економічної безпеки будівельного підприємства, до основних її елементів автор пропонує віднести наступні (рис. 2).

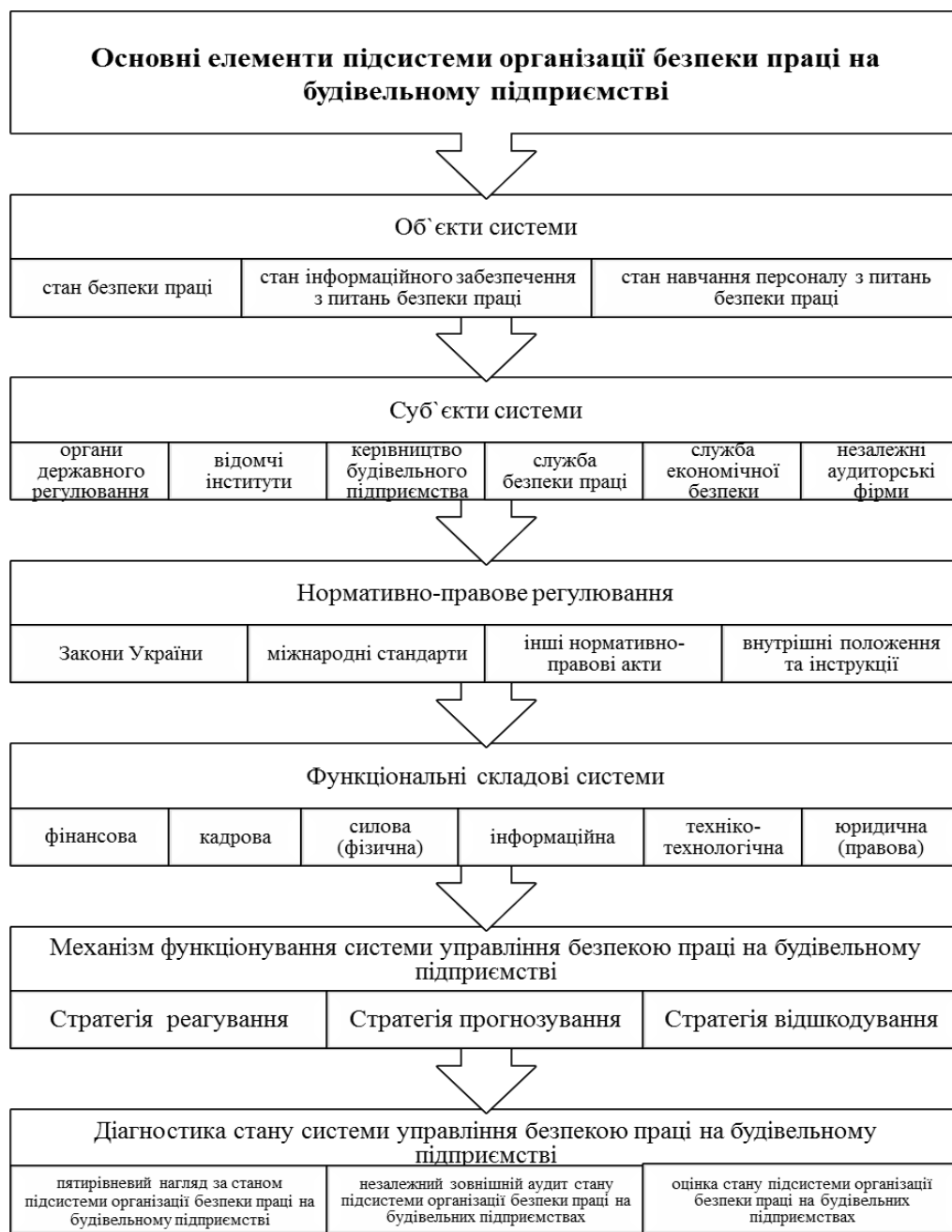

Рис. 2. Основні елементи підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах

Джерело: складено особисто автором.

Підсистема організації безпеки праці як складова системи економічної безпеки будівельних підприємств характеризується наступними функціональними складовими, як: фінансова, інформаційна, кадрова, техніко-технологічна, силова, правова. Лише ефективна та раціональна взаємодія їх дозволить досягнути будівельному підприємству належного рівня безпеки праці.

Підсистема організації безпеки праці як складова системи економічної безпеки будівельних підприємств характеризується наступними функціональними складовими, як: фінансова, інформаційна, кадрова, техніко-технологічна, силова, правова. Лише ефективна та раціональна взаємодія їх дозволить досягнути будівельному підприємству належного рівня безпеки праці.

Із зазначеними принципами підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах тісно пов'язане питання розробки стратегії формування зазначеної підсистеми на будівельних підприємствах. Виокремлені наступні основні типи стратегій формування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах:

Стратегія, пов'язана з необхідністю раптово реагувати на загрози безпеці праці персоналу будівельного підприємства, які реально виникли при здійсненні ним будівельної або пов'язаної з нею діяльності. В даному випадку діє принцип «загроза-відбиття», при цьому створені для вирішення цього завдання підрозділи, служби, розроблені заходи та виділені кошти можуть послабити або запобігти негативному впливу загроз.

Стратегія, орієнтована на прогнозування, завчасне виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз, цілеспрямоване дослідження стану підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві. Виділені для вирішення цього завдання фахівці, сформовані підрозділи й служби дозволяють усвідомлено й цілеспрямовано проводити роботу з формування сприятливих умов будівельної діяльності.

Стратегія, спрямована на відшкодування (відновлення, компенсацію) отриманого персоналом фізичного, морального або матеріального збитку при здійсненні ним будівельної або пов'язаної з нею діяльності, а також відшкодування збитків, отриманих підприємством в результаті певних подій. Дана стратегія може вважатися прийнятною лише тоді, коли збиток завдано або, коли немає можливості реалізувати стратегію першого й другого типів.

У відповідності з виокремленими стратегіями, усі напрямки функціонування підсистеми організації безпеки праці на будівельних підприємствах доцільно поділити на чотири групи:

1) створення безпечних умов праці ще на стадії проектування виробничих об'єктів, розробки нових технологій, ефективних засобів будівництва, засобів колективного та індивідуального захисту працюючих;

2) гарантування безпеки працюючих у період самого процесу будівельної діяльності з розробленням відповідних нормативних вимог та інструкцій;

3) регламентація порядку видачі засобів індивідуального захисту і лікувально-профілактичного харчування, виділення і використання коштів на безпеку праці, проведення за кошти власника попереднього (при прийнятті на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, що передбачене Законом «Про охорону праці» [1];

4) загальний і спеціальний нагляд та контроль за безпекою праці, а також відповідальність за його порушення.

Нагляд за станом підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві передбачає:

- п'ятирівневий нагляд за станом підсистеми організації безпеки праці на

будівельному підприємстві;

- незалежний зовнішній аудит стану підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві;

- оцінку стану підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві.

На даний час прийнято запроваджувати триступеневий контроль з безпеки праці на підприємствах, в тому числі й будівельної галузі. Проте, на нашу думку, такий вид контролю не є системним і потребує посилення та більш детальної регламентації завдань суб'єктів такого контролю тому подальшим напрямом досліджень має стати розробка рекомендацій щодо запровадження п'ятирівневого нагляду за станом підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві [4].

Сучасні методики оцінки стану підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві передбачають оцінку окремих елементів, а не всієї системи. саме тому серед напрямів подальших досліджень доцільною буде розробка методики оцінки стану підсистеми організації безпеки праці на будівельному підприємстві з позицій забезпечення економічної безпеки.

Наразі в Україні відсутній незалежний зовнішній аудит безпеки праці, який би був незалежним від впливу як органів державного контролю, так і від керівництва підприємства, а також був спрямований не лише на пошук помилок та недоліків у організації безпеки праці, а й на розробку заходів щодо її удосконалення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запропонований автором концептуальний підхід до формування підсистеми організації безпеки праці дозволяє здійснити моделювання зазначеної системи як складової системи економічної безпеки будівельного підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону праці : Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 49. – ст.668.
2. Кружилко, О.Є. Удосконалення комплексної оцінки стану охорони праці на підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. тех. наук: спец. 05.26.01 «Охорона праці» / Олег Євгенович Кружилко; Національний авіаційний університет Міністерства освіти і науки України. – К., 2001. – 22с.
3. Зеркалов, Д. В. Безпека праці [Електронний ресурс] : монографія /Д.В. Зеркалов. - Електрон, дані. - К. : Основа, 2012. - 1 електрон, опт.диск (CD-ROM); 12 см. - Систем вимоги: Pentium; 512 MbRAM;Windows 98/2000/XP; AcrobatReader 7.0. - Назва з тит. екрана.
4. Андрієнко, В.М. Обґрунтування необхідності формування системи безпеки праці як елементу системи економічної безпеки підприємств України [Електронний ресурс] / В.М. Андрієнко// Ефективна економіка. – К., 2012. – № 9 - Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.